

DAVID LYNCH'İN *BLUE VELVET*'İNDE AMERİKAN RÜYASININ FARKLI YÜZLERİ

Canan Arslantunalı

“Hepimizin en az iki yüzü var. Yaşadığımız dünya zıtlıkların dünyası. Ve işin sırrı bu zıtlıkları uzlaştırmakta yatıyor. Ben her zaman bu iki yüzü de sevmişimdir. Bir tanesinden zevk alabilmek için diğerini de tanımak gerekir. Ne kadar çok karanlık toplayabilirsiniz o kadar çok ışık görürsünüz.” – David Lynch

Lynch'in *Mavi Kadife* (Blue Velvet, 1986) filmi, Amerikan banliyö yaşamının yüzeyde kusursuz görünen düzeninin altındaki ahlaki çürümeyi, şiddet, suç ve sapkınlığı konu alan karanlık bir anlatı. Film, genç bir karakter olan Jeffrey Beaumont'un küçük ve sakin bir kasaba gibi görünen Lumberton'da bulduğu kesik bir kulak aracılığıyla içine girdiği dünyaya sürüklenmesini anlatır. Hikâye ilerledikçe tipik bir 'aile' kasabası olarak görünen Lumberton, karanlık, hareketli, psikolojik sorunları olan karakterlerin ve cinsel gerilimlerin yer aldığı bir suç dünyasına dönüşür. **Lynch**'in dünyasında mükemmellik çoğu zaman köklü bir çürümenin maskesidir; rüyalar kolayca kâbusa dönüşür ve bu kâbuslar, güvenli olduğu düşünülen en steril mekânlara bile sızar.

Filmin açılış sahnesi, bu temaları daha ilk dakikalarda izleyiciye yansıtır. Kamera, mavi bir kadife perdenin ardından açılan gökyüzüne doğru süzülür; ardından kadraj aşağı doğru iner ve beyaz çitlerle çevrili bahçelerdeki parlak kırmızı güller, tertemiz evler ve yoldan geçen kırmızı bir itfaiye aracı görünür (Figür 1). Çocukların yoldan karşıya geçtiği bu sahneler yavaş çekimde sunulur. Yüksek tonlarda yapılan ışıklandırma (high-key lighting), canlı renkler ve simetrik kadrajlar idealize edilmiş bir ütopya hissi yaratır. Ben bu sahneleri **Norman Rockwell** resimlerine de benzettim. Tam da onun resimlerinde bulunan neredeyse 'mükemmel' yaşam tarzını **Lynch** bize burada göstermiş. Kırmızı, beyaz ve mavi renklerin birlikte kullanımı da tesadüf olmayabilir. Bu palet Amerikan bayrağını çağrıştırarak “Amerikan Rüyası” mitine görsel bir gönderme yapıyor olsa gerek. Ancak filmin bütününe ele aldığımızda, bu renkler aynı zamanda birer uyarı işareti de olabilir. Kırmızı güller, itfaiye aracı ve dur levhası, ileride açığa çıkacak tehlike ve şiddetin habercisi gibidir.

Figür 1: Filmin açılış saheleri

Bu kusursuz denebilecek tablo, Mr. Beaumont'un bahçesini suladığı anlarda aniden bozulur. Hortumun patlamasıyla eşzamanlı olarak adamın beyin damarının patlaması, gündelik hayatın sıradanlığını bir anda yok ederek, sürreel bir atmosfer yaratır. Kamera, tam bu noktada yüzeyden kopar ve çimenlerin arasına doğru aşırı bir yakın plana (extreme close-up) girer (Figür 2). Yeşil çimenlerin altında, grotesk böceklerin kaynaştığı karanlık bir mikro-evren ortaya çıkar. Bu hareket, **Lynch**'in diğer filmlerinde de kullandığı en belirgin görsel stratejilerinden biridir: yüzeydeki düzenin altındaki kaosu ifşa etmek. Mizansen burada bilinçli olarak rahatsız edici hale gelir; ışık azalır, renkler kirlenir ve kadraj sıkışır. Banliyönün “temiz” estetiği yerini boğucu bir karanlığa bırakır – bu sahne izleyicinin böceklerle ilk karşılaşmasıdır.

Figür 2: Kesik Kulak

Bu açılış, filmin merkezindeki düalete temasını vurgular. Lumberton “ışığı”, ana kahramanın keşfettiği insanlar ve onların dünyası ise “karanlığı” temsil eder. **Lynch**, bu karşıtlığı yalnızca anlatı düzeyinde değil, sinematografik ve görsel tercihlerle de inşa eder. Jeffrey'nin ilerleyen sahnelerde kesik kulağın içine doğru yapılan kamera hareketiyle adeta başka bir dünyaya taşınması, onun içsel ikiliğiyle yüzleşmesinin görsel karşılığıdır. Jeffrey karanlığa yaklaştıkça bundan utanır ve korkar; buna karşın Frank Booth gibi karakterler, içlerindeki karanlığı kabullenmiş, hatta onu ritüelleştirmiştir.

Film, 1950'lerin *film-noir* akımı ile paralellikler gösterir. Dorothy adlı karakter, açıkça *femme fatale* figürünün daha modern ve travmatize edilmiş bir versiyonudur (Figür 3). **Lynch**, *film-noir*'a özgü *femme fatale* figürünü daha sonra **Mulholland Drive** (2001) adlı filminde de kullanıyor, bu yönden Diane ve Dorothy bence birbirlerini epey andırıyorlar. Frank Booth ise dominant, hem güçlü hem de bir o kadar güçsüz, klasik *film-noir* kahramanlarından biri.

Figür 3: Dorothy şarkı söylerken

Figür 4: Dorothy'nin Evi

Dorothy'nin dairesi filmin en belirgin görsel mekânlarından biri: kırmızı perdeler, kırmızı duvarlar, loş ışık ve kapalı kadrajlar mekânı hem erotik hem de tehditkâr kılar. Filmlerde renk analizi yapmanın doğru olmadığını düşünenler olsa da, kırmızı bu filmde önemli bir role sahip. Kırmızı, klasik *noir* geleneğinde olduğu gibi arzuyu simgelerken, **Lynch**'te aynı zamanda tehlike ve şiddetin de işaretidir. Dorothy'nin kırmızı rujuyla, koyu göz makyajıyla ve dar kadrajlar içinde konumlandırılması, Jeffrey'nin bakışına hapsedilmiş, sıkışmış bir figür olduğunu vurgular. Kamera çoğu zaman Dorothy'yi ya yukarıdan (üstten bakış) ya da karanlıkta kısmen görünür şekilde çeker; bu da onun hem arzu nesnesi hem de bastırılmış bir karakter olduğunu gösterir. Ancak **Lynch**, klasik *femme fatale* anlatısının aksine, Dorothy'yi güçlü bir manipülatör olarak değil, derin bir travmanın taşıyıcısı olarak resmeder; böylece *noir* geleneğini ters yüz eder.

Frank Booth karakteri ise *film noir*'daki "kötü adam" figürünün aşırılaştırılmış bir versiyonudur. Sinematografi, Frank'in sahnelerinde belirgin biçimde daha karanlık ve baskıcıdır: sert kontrastlar, düşük tonlar (low-key lighting) ve gölgelerin yüzleri bölmesi, onun insanlıktan kopmuş doğasını görselleştirir. Frank'in ışığı kapatıp "Now it's dark" (*Şimdi, karanlık*) demesi, yalnızca dramatik bir replik değil, aynı zamanda görsel bir komuttur; sahne gerçekten karanlığa gömülür. **Hitchcock**'un en ünlü filmlerinden biri olan **Psycho**'daki Norman Bates gibi Frank de zihinsel olarak bölünmüş, çocuklukla, anne sevgisiyle ve şiddetle bağdaştırılmış bir figürdür. Ancak **Lynch**, **Hitchcock**'tan farklı olarak bu bölünmeyi açıklamaz, bu da tipik bir **Lynch** yöntemidir. **Mulholland Drive** (2001) ve **Lost Highway** (1997)

filmlerinde de sürreel olmaya yakın pek çok sekans görürüz ama bu sahneler anlamlı bir olay örgüsüne erişmez.

Bu bağlamda filmin psikoseksüel gerilimi **Laura Mulvey**'nin ortaya koyduğu “Oidipal okuma” ile anlaşılabilir (**Mulvey**). Jeffrey film boyunca metaforik bir “çocuk” konumundadır, Dorothy ve Frank ise çarpıtılmış bir anne-baba figürü oluşturur. Dorothy'nin hem arzu edilen hem de yasaklı bir kişi olması, onu Freudyen anlamda “anne figürüne” dönüştürür. Jeffrey'nin Dorothy'ye duyduğu arzu masum bir aşk değil, suçluluk ve korkuyla iç içe geçmiş, bastırılmış bir dürtüdür. Sinematografik olarak bu durum, Jeffrey'nin Dorothy'yi sık sık kapı aralıklarından, dolap içlerinden ya da perdelerin arasından izlemesiyle ifade edilir.

Frank'in kullandığı gaz maskesi ise filmin en rahatsız edici sembollerinden biri (Figür 5). Bu maske Frank'in bir hastalığı olduğunu göstermez. **Lynch** sinemasında sıkça karşılaşılan biçimde, bastırılmış cinselliğin, çocukluk travmasının ve kimlik bölünmesinin görsel bir dışavurumudur sadece. Gaz maskesi, Frank'in şiddet ve cinselliği aynı anda deneyimleyebilmesini mümkün kılan bir araçtır; nefes almakla haz almak, yaşamla yok etme dürtüsü tek bir eylemde birleşir. Bu da filmin temel temalarından biri olan şiddet ve cinsellik arasındaki ikiliği gösterir.

Figür 5: Frank'in gaz maskesi

Mizansen açısından bakıldığında, gaz maskesi her ortaya çıktığında sahnenin görsel dili değişir. Frank maskeyi taktığında ışık genellikle daha sert ve kontrastlı hale gelir, yüzü kısmen görünmez olur ve insani özelliklerini kaybeder. Bu maske, onun aynı zamanda karakterinde barınma çabasını da gösteriyor olabilir. Kamera çoğu zaman Frank'e aşırı yakın planlarla yaklaşır; maskenin plastik yüzeyi, nefes sesi ve yüzün kadrajı, seyircide klostrofobik bir etki yaratır. Bu sinematografik tercih Frank'i bir karakterden çok bir dürtüye, kontrol edilemeyen bir içgüdüye dönüştürür.

David Lynch'in cinselliğe dair şu sözleri, gaz maskesi sembolünü anlamak açısından özellikle önemli:

Seks son derece büyüleyici bir şey. Bir pop şarkısını ancak belli bir sayıda dinleyebilirsiniz; oysa cazda sonsuz varyasyon vardır. Seks de caz gibi olmalı. Aynı melodi olabilir ama sayısız çeşitlemesi vardır. Ve bazen öyle noktalara gelirsiniz ki, bunun bile cinsel olabileceğini öğrenmek sarsıcı olabilir. Garip gelir. Ama bu da hayatın bir gerçeğidir. *Blue Velvet*'te hiçbir şeyin açık bir açıklaması yok, çünkü bu, insanın içinde yer alan son derece soyut bir şeydir. (Chute)

Bu yaklaşım filmde cinselliğin neden net sınırlarla tanımlanmadığını açıklar. Bakıldığında Dorothy, Frank için anne figürüdür ama bu bir ezen-ezilen ilişkisi yaratmaz. Frank hâlâ gücü eline alan ve Dorothy'ye cinsellikte de şiddet gösteren bir karakterdir, Dorothy de bu şiddetten hoşlandığından tam olarak bir anne figürü değildir. Dolayısıyla, **Lynch**'in yarattığı karakterleri herhangi bir akıma veya tipik hale gelmiş bir karaktere sokmak neredeyse imkânsızdır. Her karakter kusurları, güçlü yanları ve kendiyle çelişen özellikleri ile gelir. Gaz maskesi tam da bu “açıklanamayan”, bastırılmış ve rahatsız edici cinselliğin sembolüdür. Frank için seks, romantik bir edim ya da karşılıklı bir deneyim değil; kontrol, geriye dönüş ve kimlik kaybıyla iç içe geçmiş bir ritüeldir. Maskeyi takması onu yetişkin cinselliğinden koparır, daha ilkel, hatta infantil bir düzleme gerilemesini sağlar.

Bu noktada Oidipal kompleks yorumu özellikle anlam kazanır. Gaz maskesi, Frank'in çocukluğa regresyonunu (geri dönüşünü) simgeler. Frank'in Dorothy'ye “anne” demesi, maskeyle birlikte düşünüldüğünde, cinsel arzusunun anne figürüyle sapkın bir şekilde birleştiğini gösterir. Oidipal bağlamda Frank, hem baba hem çocuk rolünü aynı anda üstlenir: şiddet uygulayan otorite figürü olduğu kadar, annesine bağımlı, kontrolsüz bir çocuk gibidir. Gaz maskesi, bu düalitenin fiziksel bir aracıdır; Frank maskeyi taktığında yetişkin kimliği çözülür ve bastırılmış çocukluk dürtüleri serbest kalır.

Figür 6: Dorothy ve Frank

Lynch'in çoğu filminde olduğu gibi *Blue Velvet*'te de kullanılan ses ve müzikler ilginçtir. Filmin başında, Jeffrey'nin babasının felç geçirmesinin ardından kamera yavaşça çimlerin arasına süzülürken, duyulan sesler giderek tanımlanamaz hale gelir. Başlangıçta belirsiz bir tıkırtı ve hafif bir uğultu vardır, kamera toprağa yaklaştıkça bu sesler yoğunlaşır ve yerini boğuk, hırıltılı nefeslere ve rahatsız edici bir vızıltıya bırakır. İzleyiciyi rahatsız etmeyi başaran bu tuhaf sesler, 'Amerikan Rüyasının' bitimi gibidir. Ardından alçak frekanslı yaylılar devreye girer ve sahneye tehditkâr bir atmosfer kazandırır. Görüntüde yalnızca karıncalar vardır, ancak ses, bu sıradan canlıları korkunç varlıklara dönüştürür.

Bu sahnede ses, filmin verdiği mesajlardan birinin altını çizer: görünürde sakın ve masum olanın altında bastırılmış bir kötülük yatıyor olabilir. **Lynch** bu noktada sesi bir metafor aracı olarak kullanır. Çimlerin altındaki böcekler, Lumberton kasabasının ve daha geniş anlamda Amerikan rüyasının bastırdığı karanlık dürtülerin işitsel karşılığıdır. Kamera yerin altına indikçe sesin yoğunlaşması, filmin ilerleyen bölümlerinde Jeffrey'nin psikolojik olarak da aynı yönde ilerleyeceğinin habercisidir.

Ses tasarımı, filmde sık sık ironi üzerinden çalışır. Bunun en iyi örneklerinden biri, kesik kulağın bulunduğu sahnedir. Jeffrey hastaneye giderken duyulan neşeli radyo yayını (parlak bir ses tonu, caz ritimleri ve iyimser bir anlatım) doğrudan ardından gelen dehşetle keskin bir tezat oluşturur. Yayının diegetik mi yoksa non-diegetik mi olduğu belirsizdir; bu belirsizlik, sesin gerçeklikten kopuk bir "yorum" gibi algılanmasına neden olur. **Lynch** burada sesi, görsel olaylarla uyumlu kılmak yerine, onları bilinçli biçimde sabote eder. Kuş sesleri, cırcır böcekleri ve Jeffrey'nin yumuşak adımları eşliğinde ortaya çıkan kesik kulak, izleyicinin dünyaya dair algısını kökten sarsar. Bu sahnede ses, güven duygusunu pekiştirirken aynı anda onu paramparça eder.

Frank Booth'un sahnelerinde ise ses daha farklıdır. Frank'in sevdiği 1950'ler pop şarkıları –özellikle **Roy Orbison**'ın *In Dreams*'i– normalde romantik ve melankolik bir etki yaratması beklenen parçalardır. Ancak **Lynch** bu şarkıları Frank'in şiddetiyle yan yana getirerek onları geri dönülmez biçimde değiştirir. Ben'in *In Dreams*'e yaptığı teatral playback sırasında, müzik sahnenin duygusal merkezine yerleşir. Frank'in şarkıya takıntılı biçimde eşlik etmesi, müziğin onun için bir kaçış olduğunu düşündürür. Şarkı aniden kapatıldığında, sessizlik neredeyse müzik kadar rahatsız edici olur ve bu ani kesinti Frank'in kontrolsüz ruh halini yansıtır.

Benzer bir işlev, *Blue Velvet*¹ şarkısının film içindeki iki farklı kullanımında da görülür. Açılışta **Bobby Vinton**'ın yorumu, yavaş çekim banliyö görüntüleriyle birleşerek sahte bir huzur hissi yaratır. Ancak şarkının melankolik tonu, bu huzurun kırılğan olduğunu sezdirir. Dorothy'nin sahnede söylediği versiyon ise tamamen farklı bir anlam taşır. **Angelo Badalamenti**'nin düzenlemesiyle şarkı daha ağır, daha karanlık ve daha içe dönük bir hal alır. Dorothy'nin sesi, arzuyla acı arasında sıkışmış bir ruh halini yansıtır; müzik burada karakterin travmasının bir ifadesine dönüşür.

Blue Velvet'in ses dünyasının sinema tarihinde bu denli kalıcı bir etki bırakması, filmin yalnızca estetik değil, eleştirel anlamda da güçlü biçimde karşılık bulduğunu gösterir. Nitekim *Entertainment Weekly*, filmin soundtrack'ini "Tüm Zamanların En İyi 100 Film Müziği" listesine alarak 100. sıraya yerleştirmiştir. Eleştirmen **John Alexander**, soundtrack'in filmin açılış jeneriğinden itibaren anlatının içine sızdığını ve özellikle *noir* atmosferini derinleştirdiğini vurgular; müzik, ona göre yalnızca sahnelere eşlik etmez, anlatının dokusuna örülür.

Filmin finali, başından beri inşa edilen karanlık evreni görsel ve simgesel olarak tersine çeviren, tıpkı baştaki gibi dikkatli bir kapanış sunar. Sandy'nin (Jeffrey'nin sevgilisi) daha önce anlattığı rüyada karanlığın içinden gelen ve "ışığı" temsil eden ardıç kuşu (robin), filmin sonunda fiziksel olarak pencereye konar (Figür 7). Jeffrey'nin evinin bahçesinde görülen bu kuş, gagasında bir böcek tutmaktadır.

Figür 7: Ardıç Kuşu

Simgesel düzlemde ardıç kuşu, kötülüğün ve karanlığın yenilgiye uğratıldığını temsil eder. Filmin başında çimlerin altındaki böcekler, toplumun ve insan doğasının bastırılmış karanlığını simgelerken, finalde kuşun böceği yakalaması, bu karanlığın kontrol altına alındığı izlenimini yaratır. Doğa yeniden "düzen"

¹ "Blue Velvet" burada filmin adı olan **Mavi Kadife**'nin orijinali değil, bir müzik parçasının adı olarak kullanıldığından İngilizce.

kazanmış gibidir. Kamera, bu sahnede açık renkleri, dengeli kadrajları ve yumuşak ışığı tercih eder. Sıcak tonlar geri döner, sert gölgeler yok olur. Görsel dünya, filmin başındaki idealize edilmiş kasaba hayatına bilinçli bir dönüş yapar.

Bu sahneyle birlikte filmin açılış sekanslarını çağrıştıran imgeler yeniden karşımıza çıkar: parlak bahçeler, gülen yüzler, sakın bir banliyö atmosferi. Anlatı, dairesel bir yapı kazanır. Amerikan rüyasının elementleri (düzen, güvenlik, aile ve masumiyet) sanki yeniden elde edilmiştir. Jeffrey ve Sandy'nin birlikte, huzur içinde görünmesi bu algıyı güçlendirir. Film, yüzeyde "her şey yoluna girdi" hissiyle kapanır.

Sonuç olarak **Blue Velvet**, Amerikan banliyösünü, film noir geleneğini ve psikanalitik alt metinleri bir araya getirerek, mükemmelliğin ardındaki çürümeyi ifşa eden ve Amerikan Rüyasının her zaman masum olmadığını gösteren bir film. Film, rüya ile kabus arasındaki çizgide ilerler ve finalde rüyaya geri döner. Sinematografi, mizansen ve ses tasarımı, bu temaları yalnızca destekleyen araçlar değil, bizzat anlatının kendisidir.

Kaynakça

Caballero, Camilo. "Blue Velvet: A Visual Analysis." *Breaking the Fourth Wall*, 24 Nov. 2017, breakingthefourthwallsite.wordpress.com/2017/11/24/blue-velvet-a-visual-analysis/.

Blue Velvet. Directed by David Lynch, 1986.

Chute, David. "Go to GoGuardian App." *Filmcomment.com*, 2025, www.filmcomment.com/article/out-to-lynch-david-lynch-interview-blue-velvet/.

Mulvey, Laura. "Visual Pleasure and Narrative Cinema." *Screen*, vol. 16, no. 3, 1 Oct. 1975, pp. 6–18, <https://doi.org/10.1093/screen/16.3.6>.

Wikipedia Contributors. "Blue Velvet (Film)." *Wikipedia*, Wikimedia Foundation, 23 Nov. 2019, [en.wikipedia.org/wiki/Blue_Velvet_\(film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Blue_Velvet_(film)).